

Милош Милошевић

НЕКОЛИКО ЗАПАЖАЊА О НАУЧНОЈ ПЕРИОДИЦИ КАО АНАЛИТИЧКОЈ ЕТАПИ НА ПУТУ КА СИНТЕЗИ – СА СТАНОВИШТА АРХИВСКИХ УСТАНОВА

Наслов који сам дао овом мом прилогу не обухвата све аспекте, али, чини ми се, сажима главни смисао и оправдање научне периодике. С тиме ћемо се, вјероватно, сви слђжити. Периодика, наиме, омогућава етапни раст да се неки крупнији историјски проблем поступно рјешава и омогућава научне дискусије још у току његова сазријевања. Преко научне периодике долази до изражаја специјализација појединих истраживача, па се може пратити, подржавати, или оспоравати њихов развој. Уколико има више истраживача истог проблемског круга, постоји могућност да се они на вријеме разграниче и суоче.

Идеално би било да редакција има довољно снаге, времена и ауторитета да о свему томе води рачуна, усмјеравајући те процесе на корист науке. Све је то теоријски веома јасно, али се у практичним остварењима наилази на разне тешкоће. Међутим, никако ми није циљ да уопштено разглабам та питања. Тежиште мојих даљих размишљања је из угла архивских установа, посебно Которског архива, и мислим да то може бити корисно, јер говорим о непосредним и дугогодишњим искуствима такве врсте. Ту бих нешто рекао о доприносу периодичности од стране архивиста једног тек отвореног архива, када су се његови радници нашли пред големим задацима елементарних сређивања бројних фондова, али и потребе да се нова грађа, од које се много очекивало, што прије и што боље упозна и објављује. Са друге стране, од интереса је како су сами архивисти, у тим радним контактима са часописима, било као писци или чланови редакције, пратили периодичност и каква су критичка запажања стекли.

I

Ако се баци макар и најсумарнији поглед на сарадњу архивиста из Историјског архива у Котору, последије оснивања 1949. год., може се закључити да је она била веома жива и плодна, иако су архивски истраживачи нужно лимитирани знатним обавезама свога рада у једној установи из области културе, која, дакле, нема примарних научних задатака. Из тог разлога, они нису могли систематски бирати уже тематске кругове за поједине научне теме и монографије, него је карактеристика њиховог бављења изразита разноврсност тема, често везаних за поједине крупне прославе и годишњице, или за историјске теме од нарочите друштвене актуелности. Ипак се у дужем току деценија јасно уочавају одређени ужи интереси појединих архивских истраживача, нарочито када се узме у обзир читав њихов рад, објављен и у многим другим часописима, поред **Историјских записа**. Такве одабране теме, обрађиване у дужем временском року, довеле су до дисертација, или књига.

Не би било тешко ближом анализом покушати извјесно разврставање обилне библиографске грађе од више стотина радова тројице главних сарадника из Которског архива (Славка Мијушковића, Риста Ковијанића и Милоша Милошевића) било за њихов цјелокупни рад, било само за прилоге у **Историјским записима**, јер су њихове био-библиографије објављене. Али стекао сам утисак да такав напор овдје не би био од неке веће користи. Сортирали би се, додуше, сви ти бројни и познати радови, по неким категоријама, наводили се називи радова и извукло неколико статистичких цифара. Па ипак неких закључака од значаја, од те фактографије, не би било. А и без свега тога, ми можемо и морамо изнијети и нагласити неколико главних и важних општих запажања.

1) Прилози истраживача из Которског архива карактеришу се изразитом тематском разноврсношћу, што је, како смо већ напоменули, било условљено научним интересом и захтјевима разних друштвених и научних структура и редакција да се из новоотворене архивске установе што прије упозна грађа најразноврснијих епоха и подручја. То су нарочито: поморска трговина и привреда, пиратерија, занати, Бокељска морнарица, књижевност, музика, ликовне умјетности, здравствена култура, етнологија, штампарство, архивистика и сл. Природно је да су се такви радови, поред **Историјских записа**, у којима има највише политичке историје Црне Горе из различитих периода, објављивали у специјалистичким едицијама, гдје су били тражени и примани са посебном пажњом (Годишњак поморског музеја у Котору, Зборник Которске секције Друштва историчара СР Црне Горе, часопис Бока–Херцег–Нови, Поморски зборник Задар, *Acta historica medicinae, pharmaciae, et veterinae*, Београд, Звук – Југославенски музички часопис, Сарајево, – Старине Црне Горе, Цетиње, Прилози повијести умјетности у Далмацији, Сплит, – Гласник цетињских

музеја, Цетиње, – Зборник за народни живот и обичаје ЈАЗУ, Загреб, – „Споменик“ САНУ, Београд, – Анали хисторијског института ЈАЗУ, Дубровник, – Зборник Матице српске за књижевност и језик, Нови Сад, – Прилози за књижевност, језик, историју и фолклор, Београд, – Библиографски вјесник, Цетиње и др.)

2) Све што је писано од стране архивских истраживача из Котора карактерише се обилним наводима извора испод црте, или, понекад, наводима интегралних докумената у прилозима, на крају рада.

II

Поред овог активног рада, постоје и одређена критичка запажања на периодичну и њене резултате, опет са гледишта искустава архивиста и критеријума архивских истраживача. Не ради се, наравно, о нечем посебном, него о битним научним принципима рада са изворном грађом, према чему су архивисти као научни истраживачи, природно, посебно освјетљиви.

1) Прво што се у архиву понекад среће у контактима са разним истраживачима јесте посједовање одређених априорних ставова. Док би, као што је познато, сваки закључак морао да произлази искључиво из квалитетне и довољно бројне архивске грађе, није риједак случај да се, из разговора са истраживачима који одабирају одређену тему, не открива жеђ за утврђивањем нових чињеница и токова, него они унапријед „знају“ оно што треба да пронађу у архиву. Према томе, они не испитују грађу и не обликују своја запажања на основу тих нових архивалија, него „филују“ своје априорне ставове пажљиво одабраним архивским материјалом.

2) Други, још чешћи случај јесте ни мало не скривена жеља за што бржим и наглим генерализацијама. У ствари, прави помаци у науци су, као што је познато, веома спори и траже дуготрајнија и глобална истраживања. Савремени истраживачи, као по правилу, журе у архивима и одмах желе „велике синтезе“. Не цијенећи драгоцјене етапне студије, истраживачи често питају може ли се неко питање ријешити за 2–3 дана. Када им се то категорички порекне, они ипак „завршавају“ посао и пишу свој рад. Али какав?

3) Не мали и доста чести проблем је недовољно познавање страног језика на коме је оригинал написан. То се обично рјешава на два начина. Или се користе регеста, без оригинала, што није добро, или се некоме даје израда превода, па се они користе без цитирања, макар ударних пасуса оригинала. У Которском архиву смо се могли увјерити колико је то опасно и несигурно. Али, код садашњег стања средњег и универзитетског школовања код нас у вези с италијанским и латинским језиком, може бити веома мало, или нимало, добрих познавалаца тих језика. Баш зато би Институт, Академија и историјске катедре морале ићи за тим да системат-

ским течајевима по архивима са старом грађом оспособљавају младе кадрове за свој самосталан рад на изворима. Тога, на жалост, до сада није било, иако је таквих иницијатива било од стране Которског архива. Редакције часописа би, опет, морале бити строге у захјевима за обилним цитатима, или прилозима, као и за ригорозним рецензијама радова такве врсте.

4) Велика врлина добрих радова у научној периодици је баш у бројним цитатима оригинала у биљешкама испод текста и прилозима *in extenso* важних докумената, на крају рада. Такви радови не застаријевају, или теже застаријевању. Ако тога има, онда се у великим синтезама може мирне душе користити такав рад, јер је могућа провјера, па само здрава валута улази у повијесни оптицај. Али треба одмах додати да аутори који тако раде понекад наилазе на отпоре по редакцијама, па се такав чланак неријетко скраћује, а неке биљешке или прилози укидају. На жалост, постоји неки пређутни принцип да се аутору вјерује – „на ријеч“. Довољно је да наведе голу архивску сигнатуру, па су сви увјерени да је све у реду. А не мора бити; а и ако јесте, критични читалац хоће то да провјери. Ићи на оригинал по наведеној сигнатури, разумије се, не може 99 посто читалаца. А принцип који би требало да важи гласи: никоме не вјеровати, ако своју тезу ваљано не поткријепи убједљивим наводима из оригинала. Чак се и полемике понекад воде без цитата из извора.

Ово неколико запажања, под посебним архивистичким углом, мислим да може бити корисно. Они, најприје, пледирају за више и строже критеријуме код коришћења старе грађе. А затим би жељели да активирају три наша значајна архивска центра са старом грађом (Котор, Херцег-Нови и Будва), који се, релативно, све мање користе, па и то од научних радника других република, или иностранства. А све оно што је до сада урађено, највећим дијелом од самих архивских радника који су се бавили истраживањем, непобитно говори и о значају и богатству тих извора и о потреби даљег рада.

У овим изложеним мислима има и предложених путева како би друштво могло и морало систематски порадити оно изградње младих, а довољно квалификованих истраживача и научних радника за стару грађу. Јер они се сами и „спонтано“, у знатнијем броју, не могу појавити.